

Ομάδα Μελέτης και Σκέψης: Μεταβίβαση-Αντιμεταβίβαση

ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΗΣ ΜΕΤΑΞΥ S.FREUD & M.KLEIN

Ελεύθερη Απόδοση επί του άρθρου: «The origins of transference (1952) στο The selected Melanie Klein (1987) της Juliet Mitchell»

Μελέτη - Συγγραφή: Αναστασία Γαλακτίδου - Επόπτης: κ. Σάββας Μπακιρτζόγλου

Η κατανόηση των μεταβιβαστικών φαινομένων των δυο προσεγγίσεων (S. Freud και M. Klein) προϋποθέτει την εις βάθος γνώση της κάθε θεωρίας. Ωστόσο, μέσα από το κείμενο προς μελέτη διαφάνηκε ότι οι διαφορές τους ως προς:

1. την έννοια του αντικειμένου (το πως νοηματοδοτεί η κάθε προσέγγιση το αντικείμενο και τι χαρακτηριστικά ή ιδιότητες του αποδίδει)
2. την προέλευση των συγκρούσεων
3. το ναρκισσιστικό στάδιο
4. την διαδικασία εσωτερίκευσης/ενδοβολής και προβολής και κατ' επέκταση των ταυτίσεων

παράγουν διαφορετικές ερμηνείες στα μεταβιβαστικά φαινόμενα που αναπτύσσονται εντός της ανάλυσης, διότι βλέπουν υπό διαφορετικό πρίσμα το υποκείμενο προς ανάλυση (υπό το πρίσμα της ενόρμησης VS υπό το πρίσμα των αντικειμενοτρόπων σχέσεων). Στον πίνακα που ακολουθεί παρατίθενται τα παραπάνω επίμαχα σημεία των δύο θεωριών ως βάση για περαιτέρω επεξεργασία. Επιπλέον, παρατίθενται και οι πιο άμεσα διακριτές διαφορές τους ως προς το:

1. πότε και πως αναπτύσσεται η μεταβίβαση
2. πως εκδηλώνεται

3. πως και τι ερμηνεύεται

4. ποιον στόχο έχει η ερμηνεία μεταβίβασης

Τέλος, ακολουθεί βινιέτα ενός περιστατικού με συνοπτική ανάλυση του μεταβιβαστικού φαινομένου, με στόχο τον αναστοχασμό επί των δύο προσεγγίσεων.

ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΗΣ S.FREUD – M.KLEIN	
S.FREUD	M.KLEIN
<ul style="list-style-type: none"> • Το άτομο αναζητά πρωταρχικά την εκτόνωση ή ικανοποίηση των ενορμήσεων, συνεπώς το αντικείμενο είναι αυτό στο οποίο ή μέσω του οποίου θα εκπληρώσει τον σκοπό του. Πρόκειται για αντικείμενο ενός ενστικτικού σκοπού: αρχικά ένα προγεννητικό/μερικό ή ανακλητικό αντικείμενο της ορμής και στη συνέχεια, μέσω της προοδευτικής ολοκλήρωσης από τις επιμέρους ορμές, ένα γενετικό/ολόκληρο αντικείμενο της επιθυμίας/αγάπης. Συνεπώς ο αναλυτής διερευνά που στοχεύει η λιβιδώς, η οποία καθορίζει το αντικείμενο και τις αντίστοιχες συγκρούσεις και βάσει αυτών εκτυλίσσονται τα μεταβιβαστικά φαινόμενα.	<ul style="list-style-type: none"> • Το άτομο αναζητά πρωταρχικά το αντικείμενο. Το αντικείμενο είναι ένα άλλο πραγματικό πρόσωπο. Πρόκειται για αντικείμενο σχέσης. Ο αναλυτής διερευνά εξ' αρχής τις σχεσιακές συγκρούσεις.
<ul style="list-style-type: none"> • Σύγκρουση ενστίκτων/ενορμήσεων, σύγκρουση εκείνο-εγώ-υπερεγώ.	<ul style="list-style-type: none"> • Σύγκρουση μεταξύ εσωτερικών/ενδοβλημένων και εξωτερικών/προβεβλημένων σχέσεων/αντικειμένων.

	<p>Η σύγκρουση δηλαδή προέρχεται από τη σχέση που προκύπτει με το αντικείμενο από την ασυνείδητη φαντασία και την πραγματικότητα. Η εικόνα των αντικειμένων έχει υποστεί παραμόρφωση μέσα από τις διαδικασίες προβολής και εξιδανίκευσης. Κάθε εξωτερική εμπειρία είναι συνυφασμένη με τις ασυνείδητες φαντασίες και κάθε ασυνείδητη φαντασία εμπεριέχει στοιχεία από την πραγματική εμπειρία.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Το αυτοερωτικό και ναρκισσιστικό στάδιο προηγούνται των σχέσεων αντικειμένου. Δεν υπάρχει σχέση με αντικείμενα σε αυτή τη φάση. Η λιβιδώς είναι προσκολλημένη στο ίδιο το σώμα του βρέφους (επενδύω μόνο στον εαυτό μου, δεν υπάρχει άλλος). Συνεπώς θα παράγονται αντίστοιχα μεταβιβαστικά φαινόμενα. Για παράδειγμα, ο θεραπευτής θα εκθειάζεται ή θα εξιδανικεύεται όταν παραμένει ένας καθρέφτης του αντικειμένου ή θα υποτιμάται, θα αχρηστεύεται ή θα γίνεται ένα εχθρικό αντικείμενο όταν διαφοροποιείται. 	<ul style="list-style-type: none"> • Δεν υπάρχει ξεχωριστό αυτοερωτικό ναρκισσιστικό στάδιο, αλλά <u>συνυπάρχει</u> με τις σχέσεις αντικειμένων (η αγάπη εαυτού ή συγκεκριμένου σημείου του σώματος αποτελεί αδιάσπαστη ενότητα/προέκταση της αγάπης για το αντικείμενο. Δηλαδή αγαπώντας το αντικείμενο αγαπώ και εμένα). Άρα η σχέση με τα αντικείμενα ξεκινάει από τη στιγμή της γέννησης και βρίσκονται στο κέντρο της ψυχικής ζωής. Κάθε ενστικτική διαδικασία εμπλέκει αντικείμενα. Η μεταβίβαση του θεραπευόμενου προς τον θεραπευτή θα εμπεριέχει στοιχεία ανάλογα της σχέσης που ανέπτυξε το βρέφος με το αντικείμενο στα εξελικτικά του στάδια (αγάπης, μίσους κλπ) τα οποία εμπερικλείουν αντίστοιχα άγχη (διωκτικό, καταθλιπτικό κλπ) και αντίστοιχες άμυνες (διχοτόμηση, παντοδυναμία, κλπ).
<ul style="list-style-type: none"> • Το αντικείμενο μπορεί να είναι μερικό ή ολικό, εξωτερικό ή εσωτερικό (μνημονικό ίχνος, φαντασιακό, αναπαράσταση), έξω από το εγώ ή το ίδιο το εγώ (αντικείμενο ετεροερωτικό ή αυτοερωτικό). Άρα το αντικείμενο και η σχέση του με αυτό καθορίζεται από τη διεργασία 	<ul style="list-style-type: none"> • Το αντικείμενο μπορεί να είναι μερικό ή ολόκληρο, ωστόσο η σχέση είναι εξ' αρχής με ένα πρόσωπο, τη μητέρα. Δηλαδή, παρότι αρχικά επικεντρώνεται στο μαστό της – ή και σε άλλες λειτουργίες που εκτελεί το αντικείμενο – εντούτοις στην φαντασία του υποκειμένου, λαμβάνει

αναζήτησης της ευχαρίστησης και τις καθλώσεις στα λιβιδινικά στάδια. Δηλαδή, η λιβιδώς προσκολλάται σε άτομα για να αναπαράγει ένα συγκεκριμένο τρόπο ικανοποίησης που χαρακτηρίζει το εξελικτικό της στάδιο (για παράδειγμα η καθήλωση της λιβιδώς σε μια ερωτογενή ζώνη θα παράγει αντίστοιχα μεταβιβαστικά φαινόμενα: σαδιστικά, εξαρτητικά, κλπ).

τα χαρακτηριστικά ενός προσώπου (ένα καλό ή κακό στήθος συνθέτει μια καλή ή κακή μητέρα που κατ' επέκταση δραστηριοποιείται ευμενώς ή δυσμενώς εναντίον του και προκαλούνται αντίστοιχα συναισθήματα αγάπης-μίσους, ενοχής-επιθετικότητας κλπ).

Πρόκειται για διχοτόμηση του αντικειμένου που λαμβάνει χώρα στη σχιζοειδή παρανοειδή θέση και μόνο αργότερα κατά την καταθλιπτική θέση η μητέρα μπορεί να είναι ολόκληρο αντικείμενο που θα έχει και καλές και κακές ιδιότητες.

Το υποκείμενο ανάλογα με το εξελικτικό του στάδιο, θα δημιουργήσει αντίστοιχες αντικειμενοτρόπες σχέσεις και αντίστοιχα μεταβιβαστικά φαινόμενα (για παράδειγμα θα διχοτομεί τον θεραπευτή αλλά και τον υπόλοιπο κόσμο που σχετίζεται).

- Το παιδί γίνεται φυγόκεντρο και αρχίζει να οργανώνει αντικειμενοτρόπες σχέσεις στο οιδιπόδειο στάδιο, όπου προεξάρχει η επιθυμία για το αντικείμενο=αντί εμού κείμενο=ετερότητα-διαφοροποίηση. Συνεπώς η εσωτερίκευση (ενδοβολή) ξεκινάει αργότερα και μέσω αυτής ξεκινούν οι δευτερογενείς ταυτίσεις. Δηλαδή, οι ταυτίσεις είναι προϊόν εσωτερίκευσης και προϋποθέτουν τη σχέση με ένα εξωτερικό αντικείμενο (προϋποθέτουν την ετερότητα, τη διαφοροποίηση εγώ-αντικειμένου). Για αυτό και γίνεται διάκριση μεταξύ δευτερογενών ταυτίσεων και πρωτογενών ταυτίσεων: Δηλαδή διάκριση μεταξύ του αντικείμενου που δεν αναγνωρίζεται η ξεχωριστή ύπαρξη, με αποτέλεσμα την ενσωμάτωση, τις πρωτογενείς ταυτίσεις και

- Από την αρχή γίνεται ταυτόχρονη προβολή και ενδοβολή και έτσι ξεκινάνε οι σχέσεις με τα αντικείμενα και κατ' επέκταση οι ταυτίσεις. Οι ταυτίσεις είναι εξ' ορισμού αποτέλεσμα ενδοβολής. (αρχικά μόνο δυαδική σχέση και με τις φαντασιώσεις πατρικού πέους από τον 5ο μήνα, εισάγονται και άλλα αντικείμενα, έτσι το Οιδιπόδειο ξεκινάει από νωρίς). Το Υπερεγώ επίσης ενδοβάλλεται και ξεκινάει από την ενδοβολή του μαστού και εκτείνεται στη διάρκεια πολλών ετών. Παράδειγμα κλαϊνικής ταύτισης: μητέρα που βοηθάει το βρέφος της να κρατήσει το μπιμπερό ή την πιπίλα κλπ ή ο πατέρας που βοηθάει αργότερα το παιδί του να οδηγεί ένα παιδικό ποδηλατάκι. Το βρέφος ή το παιδί θα εσωτερικεύσει μια αναπαράσταση καλού αντικειμένου που

τις αντίστοιχες αντικειμενοτρόπες σχέσεις ή ένα “αντί εμου κείμενο”, με αποτέλεσμα την εσωτερίκευση, τις δευτερογενείς ταυτίσεις και τις αντίστοιχες αντικειμενοτρόπες σχέσεις. Η μεταβίβαση που θα αναπτυχθεί θα είναι κατ’ αντιστοιχία των παραπάνω σταδίων/διαδικασιών και θα καθοδηγεί τη σκέψη του αναλυτή (π.χ. αυτός που “πετάει” όσα παράγονται στη συνεδρία είναι αυτός που δεν εσωτερικεύει ή αυτός που αναπτύσσει πρωτογενείς ταυτίσεις, θα επιδιώκει την συγχώνευση με τον αναλυτή με ποικίλους τρόπους, όπως με το να του απευθύνεται στον ενικό από την πρώτη κιόλας συνεδρία).

- Η μεταβίβαση **αναπτύσσεται** σταδιακά κατά την εξέλιξη της ανάλυσης. Όπως πρέπει να υπάρξει αντικείμενο και η απουσία αυτού για να αναπτυχθεί η αναπαράσταση και η επιθυμία, το ίδιο και στην ανάλυση για την ανάπτυξη μεταβίβασης.
Η ανάπτυξη της εξαρτάται από την ανάπτυξη αντίστασης του αναλυόμενου. Όσο αναπτύσσεται η αντίσταση, τόσο αντιστέκεται ο αναλυόμενος στο να θυμηθεί, η ανάμνηση παραμένει απλά μνήμη και τόσο θα αναπτύσσει μεταβιβαστικά φαινόμενα.
Επιπλέον, η άμεση ικανοποίηση επί του πραγματικού των ασυνείδητων αιτημάτων του αναλυόμενου δεν ευνοούν την ανάπτυξη μεταβίβασης, αλλά καταπραΰνουν τα συμπτώματα. Όσο το πλαίσιο ματαιώνει/οριοθετεί/στερεί τον αναλυόμενο, τόσο αναπτύσσεται η μεταβίβαση (μεταβιβαστική νεύρωση: αναβιώνει τις παιδικές επιθυμίες/συγκρούσεις εντός της ανάλυσης και παλινδρομεί σε πρώιμα

βοηθάει και νοιάζεται, και μια αναπαράσταση εαυτού ότι και το παιδί είναι καλό παρά την απειρία του. Η αναπαράσταση αυτή θα συνοδεύεται από ένα αίσθημα ευχαρίστησης που δεν χρωματίζεται από ντροπή λόγω της απειρίας. Συνεπώς ως ενήλικας θα ευχαριστιέται να βοηθήσει άλλους χωρίς να τους υποτιμά για την απειρία τους και χωρίς να προβάλλει τη δική του υποτίμηση που θα είχε υπό διαφορετικές συνθήκες ως παιδί.

- Η μεταβίβαση **αναπτύσσεται** από την πρώτη στιγμή, από την πρώτη συνεδρία, όπως ξεκινάει κατευθείαν η σχέση με τη μητέρα μετά τη γέννηση του ατόμου.

ψυχοσεξουαλικά στάδια).

- Η μεταβίβαση **εκδηλώνεται** μέσω επανάληψης τραυματικού, εκδραμάτισης, προβολής, μετάθεσης κ.ο.κ.

- Η μεταβίβαση **εκδηλώνεται** κυρίως μέσω προβολής, προβλητικής ταύτισης και επανάληψης.

* η επανάληψη αποκτά και την επιπλέον έννοια της αναζωπύρωσης των σχέσεων του με τα εσωτερικά του αντικείμενα. Δηλαδή η σχέση στο εδώ και τώρα με τον αναλυτή είναι αυτή που αναζωπυρώνει τις παλιές συγκρουσιακές σχέσεις και έτσι οδηγείται στο να επαναλάβει.

*Η προβολή αποκτά επιπλέον την έννοια της εξωτερίκευσης των ασυνείδητων φαντασιώσεων στον ψυχικό χώρο του αναλυτή, δηλαδή της μεταβίβασης σχέσεων αντικειμένων του παρελθόντος στη σχέση του μαζί του.

*Η προβλητική ταύτιση δεν αξιοποιείται μόνο αντιμεταβιβαστικά (για την κατανόηση των πιέσεων που ασκεί ο θεραπευόμενος για έλεγχο και κατοχή του θεραπευτή), αλλά και ως υλικό κατανόησης και ερμηνείας του αναλυόμενου, καθώς έχει τριπλό χαρακτήρα: εκφορτιστικό, ελεγκτικό και επικοινωνιακό.

Περαιτέρω:

-Κατά Klein: ο θεραπευόμενος επικοινωνεί τις ασυνείδητες βρεφικές εσωτερικευμένες εμπειρίες του μέσω της προβλητικής ταύτισης και η ερμηνεία της μειώνει το -διωκτικό ή καταθλιπτικό- άγχος του.

-Κατά Bion: Φυσιολογική πρ.ταυτ.: Μέσο επικοινωνίας για να εισάγει ο αναλυόμενος τον αναλυτή στον κόσμο των αντικειμένων του / Παθολογική π.τ.: Βίαιη εισαγωγή για εκφόρτιση του αναλυόμενου και έλεγχο του αναλυτή.

	<p>Ωστόσο και στις δύο περιπτώσεις στόχος είναι ο μεταβολισμός των στοιχείων β σε α και η εμπειρία.</p>
<p>Ερμηνεία μεταβίβασης:</p> <ul style="list-style-type: none"> • πότε και πως σε συνάρτηση με την ετοιμότητα του θεραπευόμενου. Ο αναλυτής είναι σημαντικό να ξέρει κάτω από ποιες συνθήκες η ερμηνεία και η αναφορά στο νόημα είναι αποτελεσματική και ευεργετική. Συνεπώς η χρονική επιλογή της ερμηνείας διαφέρει από θεραπευόμενο σε θεραπευόμενο. • όχι όλα τα είδη: η θετική μεταβίβαση δεν χρήζει κάποιου ερμηνευτικού σχολιασμού. Η αρνητική μεταβίβαση, η ερωτική και η ναρκισσιστική μεταβίβαση (εξιδανίκευσης), είναι που πρέπει να γίνει συνειδητή στον ασθενή διότι αυτές είναι στην υπηρεσία της αντίστασης. • πρώτα τις άμυνες (που παράγονται από τις καθηλώσεις) και μετά τις ενορμήσεις 	<p>Ερμηνεία μεταβίβασης:</p> <ul style="list-style-type: none"> • τα πάντα εξ αρχής • κάθε είδος μεταβίβασης (θετική, αρνητική) • κατευθείαν την πηγή του συμπτώματος (την ενόρμηση/επιθυμία), και κατά συνέπεια τις άμυνες • σε κάθε συνεδρία • στο “εδώ και τώρα” <u>και</u> • στο “πρόσωπο του αναλυτή” καθώς η σχέση με τον αναλυτή αναπαριστά τη σχέση με τους σημαντικούς άλλους. <p>Όλα τα παραπάνω και επιπλέον <u>κάθε άλλη αφήγηση</u> του θεραπευόμενου, συνθέτουν τον ορισμό της “ολικής μεταβίβασης (“total situation”): <u>ολόκληρη η συνεδρία</u> και όλο το θεραπευτικό υλικό αποτελεί μεταβιβαστικό υλικό και κάθε αφήγηση του θεραπευόμενου θα πρέπει να συνοδεύεται στη σκέψη του θεραπευτή από το ερώτημα “τι θέλει να πει για μένα και τη σχέση μας στο εδώ και τώρα ο θεραπευόμενος”.</p> <ul style="list-style-type: none"> • πολύπτυχη μεταβίβαση <p>Οι διαφορετικές λειτουργίες του αντικείμενου (τάισμα, καθαριότητα, χάιδεμα) αποκτούν και διαφορετικές ποιοτικές διαστάσεις (καλό ή κακό αντικείμενο, δοτικό ή στερητικό, αυστηρό ή ελαστικό). Συνεπώς, κάθε ολόκληρο αντικείμενο (μητέρα ή πατέρας) <u>έχει πολλές διαφορετικές πτυχές</u>. Σε μια συνεδρία μπορεί</p>

	<p>να επισυμβαίνουν πολλαπλές μεταβιβάσεις που αναβιώνει ο θεραπευόμενος από τις εναλλαγές των ολόκληρων και μερικών αντικειμένων (μεταξύ της μητέρας και του πατέρα, του διωκτικού ή του παντοδύναμου, του εσωτερικού και του εξωτερικού). Σε μια συγκεκριμένη στιγμή, ο αναλυτής μπορεί να αναπαριστά άλλοτε τμήμα του υπερεγώ ή τμήμα του εγώ ή οποιοδήποτε πτυχή του αντικειμένου αναβιώνει ο αναλυόμενος εκείνη τη στιγμή. Συνεπώς ο αναλυτής θα πρέπει όχι μόνο να αντιλαμβάνεται ποιο αντικείμενο αναβιώνει εκείνη τη στιγμή ο αναλυόμενος, αλλά και <u>ποια πτυχή του αντικειμένου μεταβιβάζει</u>, ώστε να ερμηνευτεί και να αποκαλυφθεί η ρεαλιστική και φαντασιωτική πτυχή ταυτόχρονα.</p> <p>* Υπάρχει και η περίπτωση των συνδυασμένων γονιών (γονείς που φαντασιακά ενδοβάλλονται <u>ως ένα</u>, μια αέναη συνουσία <u>χωρίς να διαχωρίζονται μεταξύ τους</u>) που λαμβάνει τη μορφή μιας εχθρικής συμμαχίας, η οποία ενεργοποιεί τη ζήλεια και τον φθόνο. Τότε στο πρόσωπο του αναλυτή θα <u>προβληθούν ταυτόχρονα οι δύο γονείς</u> και θα μεταβιβαστούν έντονα αρνητικά και εχθρικά συναισθήματα (έντονη αρνητική μεταβίβαση).</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Βασικός στόχος της ερμηνείας μεταβίβασης της κλασσικής ψυχανάλυσης είναι η ψυχοποίηση. Πρακτικά αυτό επιτυγχάνεται μέσω των ελεύθερων συνειρμών. Το ζητούμενο μιας συνεδρίας είναι να προσομοιάσει σε ένα όνειρο: το απωθημένο να φανερωθεί, να ερμηνευτεί και να νοηματοδοτηθεί. 	<ul style="list-style-type: none"> • Βασικός στόχος της ερμηνείας μεταβίβασης της σχεσιακής ψυχανάλυσης είναι να τροποποιηθούν και να βελτιωθούν οι εσωτερικευμένες σχέσεις με τα αντικείμενα. Πρακτικά εντός του ψυχαναλυτικού πλαισίου αυτό επιτυγχάνεται μέσω της εξερεύνησης από τον αναλυτή, των σχεσιακών συγκρούσεων του ατόμου με τους σημαντικούς άλλους όπως αυτές αντικατοπτρίζονται

στην σχέση του μαζί του.

Βινιέτα ενός περιστατικού με συνοπτική ανάλυση του μεταβιβαστικού φαινομένου

Ζευγάρι σε θεραπεία, 2ος χρόνος: Η Μ. «Δεν τον νοιάζει τι θέλω, τι επιθυμώ. Τσακωθήκαμε προχθές ακόμη και για μια βαλίτσα! Του ζήτησα μια μεγάλη βαλίτσα και εκείνος χωρίς καν να μου το συζητήσει, πήγε στον υπάλληλο του καταστήματος χωρίς να με υπολογίσει και ζήτησε βαλίτσα καμπίνας» .... Παίρνει αμέσως τον λόγο ο Κ. και απαντά «Μα δεν έχει κανένα νόημα μια τεράστια βαλίτσα. Κάτι πρακτικό και οικονομικό χρειαζόμαστε».

Ο Κ. φοβάται ότι θα κατακλυστεί από τις επιθυμίες και την ενορμητικότητα της Μ. Εκείνη χρειάζεται μεγάλη βαλίτσα για να χωρέσει τις επιθυμίες της. Εκείνος προσπαθεί να τις καταστείλει και να τις περιορίσει, επιβάλλοντας της να χωρέσει “τα υπάρχοντά της” σε μικρότερο χώρο. Η στερητική πλευρά του Κ. προς την Μ. μεταβιβάζεται και στη θεραπεία: δεν φέρνει ποτέ υλικό ο Κ., επιδιώκει να απολιβιδιοποιήσει και εμένα στερώντας μου τον λόγο (χωρίς υλικό δε μπορεί να υπάρξει διάδραση και διάλογος, χάνεται το παιχνίδι στη θεραπεία και η ευχαρίστηση).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Coşan D (2021) The Function of Transference Interpretations in Kleinian Therapy. Int J Psychol Psychoanal 7:055. doi.org/10.23937/2572-4037.1510055

Δημόπουλος, Β. “FREUD Sigmund (1856-1939) Βιέννη και Λονδίνο στο *Μεταβίβαση – Αντιμεταβίβαση* επιμ. Θάλεια Βεργοπούλου. – Αθήνα: Χατζηνικολή, 2001.

Michell, J. (1952). “The origins of transference” στο *The selected Melanie Klein by Juliet Michell* (1987)

Μαϊρόπουλος, Ε. “Η Κλαϊνική Σχολή” στο *Μεταβίβαση – Αντιμεταβίβαση* επιμ. Θάλεια Βεργοπούλου. – Αθήνα: Χατζηνικολή, 2001.

Μπακιρτζόγλου, Σ. Σπουδή επί του Συλλογικού εγχειριδίου *Μεταβίβαση-Αντιμεταβίβαση* (2001), επιμέλεια Βεργοπούλου Θ. Χατζηνικολή, Αθήνα Ελεύθερη Απόδοση-Προσθήκες: Μπακιρτζόγλου, Σ.

Μπακιρτζόγλου, Σ. (2016). Ταυτίσεις: Η διαδικασία ομοιώσεως. ΕΠΕΚΕΙΝΑ